

AKADEMIA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO
im. Bronisława Czecha w Krakowie

**ANALIZA
RYNKU TURYSTYCZNEGO
SAN MARINO**

Agnieszka Wójcik Mańko
TiR SUM

Kraków 2010

SPIS TREŚCI

WSTĘP.....	3
1. PODSTAWOWE INFORMACJE	4
1.1. Wiadomości ogólne.....	4
1.2 San Marino w kontekście gospodarczym.....	11
2. WARUNKI ROZWOJU TURYSTYKI.....	16
3. RYNEK RECEPCJI TURYSTYCZNEJ.....	20
4. RYNEK EMISJI TURYSTYCZNEJ	26
5. ZNACZENIE RYNKU TURYSTYCZNEGO DLA POLSKI	27
6. ZAKOŃCZENIE.....	28

WSTĘP

Turystyka to jedna z podstawowych gałęzi gospodarki turystycznej wielu krajów. W San Marino jest dominującym czynnikiem, dzięki turystyce kraj rozwija się na wysokim poziomie, co wpływa również na wysoki standard życia jego mieszkańców. Bogactwo historyczne, geograficzne, kulturowe i zachowana suwerenność oraz położenie w samym centrum Włoch stanowi o atrakcyjności tego miejsca. Spotęgowany ruch turystyczny generuje zyski i dzięki temu tak mały kraj może się rozwijać głównie z turystyki.

Celem mojej pracy była analiza rynku turystycznego Najjaśniejszej Republiki San Marino. Praca zawiera się w pięciu rozdziałach, które w sposób szczegółowy ukazują tendencje turystyczne występujące na terenie tego kraju.

Rozdział pierwszy przedstawia podstawowe informacje na temat kraju, krótką historię, położenie, demografię, podział administracyjny i porównanie z innymi mikropaństwami znajdującymi się w Europie. W rozdziale tym przedstawiono również kontekst gospodarczy kraju, znaczenie turystyki i jej szeroki zasięg.

W rozdziale drugim przedstawiono warunki rozwoju turystyki, najważniejsze miejsca i zabytki a także przedstawiono ważny element turystyki a więc branżę hotelarsko gastronomiczną i komunikację.

Trzeci rozdział ukazuje rynek recepcji turystycznej. Jest to dość szeroko przedstawione zagadnienie. Prezentowane jest nie tylko w kontekście subregionu Europy Południowej, ale również bardziej szczegółowo ukazując liczbę przyjazdów, sezonowość, motywy jakimi kierują się turyści.

Dużo mniej szczegółowo traktuje rozdział poświęcony emisji turystycznej Sanmaryńczyków. Na tym etapie spotkałam się z trudnościami w pozyskaniu danych i dlatego rozdział ten jest mało wyczerpujący.

Podobne problemy wystąpiły w rozdziale piątym, ponieważ brak danych uniemożliwił analizę znaczenia rynku San Marino dla Polski.

Analiza rynku turystycznego San Marino nie była łatwa pomimo wielu danych znajdujących się na stronach internetowych. Brak jest również na polskim rynku literatury dotyczącej San Marino. Mam nadzieję, że wiedza na temat rynku turystycznego San Marino zawarta w tej pracy wyda się wystarczająca, aby przybliżyć to *maleństwo* położone w środku Europy.

1. PODSTAWOWE INFORMACJE

1.1. Wiadomości ogólne

San Marino *La serenissima Repubblica di San Marino*. (Najjaśniejsza Republika San Marino) jest najmniejszą suwerenną republiką w Europie. Jej fenomen nie polega tylko na małych rozmiarach, ale również jest to najstarsza po dziś dzień istniejąca republika na świecie. Jej założenie według legendy datuje się na 301 rok n.e. Data ta przypada na czasy istnienia Cesarstwa Rzymskiego. Inny fenomen tego państwa polega na tym, iż będąc suwerennym krajem, San Marino otoczone jest z każdej strony ziemiami będącymi pod jurysdykcją Republiki Włoskiej. San Marino graniczy zewsząd z Republiką Włoską.

San Marino nie jest jednak przypadkiem odosobnionym, ponieważ na terenie stolicy Włoch w Rzymie znajdziemy Watykan oraz pewien pałac przy ulicy *Via dei Condotti* (68) należący do suwerennego Wojskowego Zakonu Maltańskiego, który na mocy prawa międzynarodowego stanowi niepodległe państwo. Włosi są bardzo tolerancyjni, więc wobec San Marino, Watykanu i Zakonu Maltańskiego. Ta tolerancja wobec innych tworów państwowych wynika z historii samych Włoch.

Do 1860 roku Półwysep Apeniński podzielony na szereg mniejszych lub większych państweczek. Republika San Marino jest reliktem panującego niegdyś na terenie Włoch rozdrobnienia, czym wywołuje duże zainteresowanie wśród turystów.

San Marino jest w pełni suwerennym państwem, które od 1992 roku należy do Organizacji Narodów Zjednoczonych. To późne wstąpienie do tej organizacji wynika z neutralnego charakteru państwa. San Marino unikało wiązania się z międzynarodowymi organizacjami. Na dzień dzisiejszy Republika San Marino przystąpiła do takich organizacji jak UNESCO, Rada Europy, Międzynarodowego Funduszu Monetarnego, Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości oraz Światowej Organizacji Zdrowia. Pomimo neutralności San Marino utrzymuje symboliczne oddziały zbrojne.

Jako niezależna republika utrzymuje stosunki dyplomatyczne i konsularne z ponad siedemdziesięcioma państwami na całym świecie, posiada konsulatory nawet w bardzo odległych krajach takich jak Haiti, Honduras, Panama, Kanada. Na terenie San Marino znajduje się ambasada Włoch oraz Zakonu Maltańskiego. Najbliższa polska placówka dyplomatyczna znajduje się w Rzymie (ok. 350 km).

Powierzchnia San Marino to zaledwie 61 km² o kształcie nieregularnego czworokąta z przewagą terenów górzystych. W centrum kraju znajduje się najwyższe wzniesienie góra *Monte Titano* (765 m n.p.m.), na której rozwinęła się stolica republiki miasto San Marino. Do innych ważniejszych wzniesień należy *Monte Carlo*(559 m n.p.m.), *Monte della Mandra* (352 m n.p.m.) oraz *Monte Cucco* (321 m n.p.m.). Od graniczącej z Włochami miejscowości Dogana jest w linii prostej 10 km do wybrzeża Adriatyku.

San Marino nie posiada bogactw naturalnych. Większą część zajmują tereny uprawne i leśne z dnia na dzień rozwija się jednak urbanizacja. Dawniej do najważniejszych dziedzin działalności gospodarczej zaliczane było rolnictwo, hodowla i przeróbka kamienia wydobywanego z kamieniołomów znajdujących się u podnóża Monte Titano. Na początku lat sześćdziesiątych wsie zaczęły się wyludniać a nastąpił rozwój przemysłu, rzemiosła i handlu. Nastąpił także rozwój turystyki. Jeśli porównamy liczbę przybywających turystów z liczbą stałych mieszkańców to może okazać się, że San Marino jest najbardziej „turystycznym” krajem na świecie¹.

Mieszkańców San Marino trudno w sposób jednoznaczny oddzielić od Włochów skoro Najjaśniejszą Republikę zewsząd otaczają ziemie Republiki Włoskiej. Językiem urzędowym San Marino jest również język włoski. Jednak mieszkańcy San Marino zdecydowanie różnią się od mieszkańców Republiki Włoskiej a określanie ich mianem Włochów jest nieprawidłowe i obraźliwe. Sanmaryńczycy absolutnie nie identyfikują się z Włochami i na każdym kroku podkreślają swoją odrębność. Nie ma w tym nic dziwnego, biorąc pod uwagę fakt, iż są obywatelami najstarszej do dziś istniejącej republiki na świecie². San Marino zamieszkuje 31 689 osób (luty 2010) a 12 692 mieszka za granicą (luty 2010).

¹ R. Mielcarek *San Marino* Wyd. Sorus Poznań 2001r.

² tamże

Tab.1. Liczba mieszkańców San Marino zamieszkałych za granicą (luty 2010)

PAŃSTWA	MĘŻCZYŹNI	KOBIETY	RAZEM
Włochy	1.979	3.783	5.762
Belgia	21	42	63
Wielka Brytania	4	6	10
Grecja	6	2	8
Luksemburg	2	3	5
Rumunia		2	2
Hiszpania	1	5	6
Szwecja	4	4	8
Szwajcaria	21	25	46
Francja	822	1095	1917
Niemcy	4	13	17
Egipt		1	1
Kenia		1	1
Madagaskar	1		1
Maroko	2	2	4
Mozambik		1	1
Afryka	1	2	3
Tunezja	2		2
Kanada	11	10	21
Kostaryka		1	1
Ameryka	1.384	1.677	3.061
Argentyna	659	943	1.602
Brazylia	10	3	13
Chile	3	3	6
Paragwaj	2	1	3
Peru	1	1	2
Urugwaj	1	2	3
Wenezuela	1	5	6
Australia	7	8	15
4	68	31	99
Słowacja		1	1
	1	1	2
RAZEM	5.018	7.674	12.692

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.upeceds.sm

Na terytorium San Marino istnieje dziewięć miast. Miasta w San Marino to skupiska mieszkańców, które posiadają tzw. status Zamku (*Castello*). Są nimi:

-San Marino (stolica republiki)

- Acquaviva

- Borgo Maggiore

- Chiesanuova

- Domagnano

- Faetano

- Fiorentino

- Montegiardino

- Serravalle

Mapa 1. Podział administracyjny San Marino

Źródło: upload.wikimedia.org

Ilość mieszkańców w poszczególnych zamkach przedstawia tabela nr 2.

Tab.2. Liczba mieszkańców w poszczególnych Zamkach (grudzień 2008)

Nazwa Zamku	Ilość mieszkańców	Wielkość w km ²
Acquaviva	1 996	5
Borgo Maggiore	6 258	9
Chiesanuova	1 034	5
Domagnano	3 035	7
Faetano	1 156	8
Fiorentino	2 377	7
Montegiardino	890	3
San Marino	4 377	7
Serravalle	10 146	11
	31 269	61

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.statoids.com

Najjaśniejsza Republika San Marino to suwerenne państwo pomimo tego, iż jego zależność gospodarcza od Włoch jest oczywista. Nie jest to fenomen, ponieważ wiele suwerennych państw jest zależnych od swoich sąsiadów. Zadziwiający jest fakt tak długiego utrzymania suwerenności małego państewka otoczonego potężną republiką jaką są Włochy. Od 301 r.n.e., a więc od momentu powstania państwa utrata suwerenności miała miejsce trzykrotnie w 1503, 1739 oraz 1944 roku. Te trzy przypadki utraty suwerenności San Marino nie trwały łącznie nawet roku, a ostatni trwał zaledwie kilka dni. San Marino zachowało suwerenność do dziś a dzięki temu stało się dziwolągiem w sercu Europy. Nazywane jest również krajem „karłowatym”. W Europie nie brakuje krajów „karłowatych”. Monako przetrwało do dzisiaj pomimo tego, iż jego powierzchnia nie liczy nawet 2km²powierzchni.

W obrębie granic samego Rzymu funkcjonują dwa poza włoskim terytoria państwowe tj. Watykan i Zakon Maltański³.

San Marino w Europie porównywany jest z państwami takimi jak; Księstwo Andory, Księstwo Lichtensteinu, Księstwo Monako, Watykan.

Tab.3. Europejskie mikropaństwa - informacje statystyczne.

Mikropaństwo	Stolica	Powierzchnia	Populacja narodowościowa	Gęstość zaludnienia na 1 km ²	PKB		Ważniejsze sektory/branże gospodarki
					Całkowity	Na 1 mieszkańca	
Księstwo Andory	Andora (Andorra la Vella)	467,8 km ²	76 875 (A. 27 465, Hiszpanie 28 728, Portugalczycy 9980, Francuzi 5095, inni 5607)	164,3	1,275 mln USD	19 368 USD	Usługi handlowe (towary niskich cła), turystyka, sektor usług bankowych, produkcja wyrobów tytoniowych, tekstyliów, wyrobów drzewnych, budownictwo
Księstwo Lichtensteinu	Vaduz	160 km ²	34 600 (L.22 748, inni 11 852)	216,3	1800 mln USD	50 000 USD	Usługi finansowe, górnictwo, usługi energetyczne, budownictwo
Księstwo Monako	Monako (Monaco-Ville)	1,95 km ²	32 020 (Francuzi 10 229, Włosi 6410, M.6089, inni 9292)	16 435	847 mln USD	26 470 USD	Usługi przemysłowe (chemiczne, farmaceutyczne, kosmetyczne, elektronika, tekstylia), usługi finansowo bankowe
Republika San Marino	San Marino	61,2 km ²	29 673 (SM.26 176, Włosi 3111, inni 386)	484,9	995,3 mln EUR	26 350 EUR	Manufaktura (produkcja cementu, tekstyliów ceramiki), budownictwo, kamieniarstwo, turystyka, numizmatyka
Państwo-Miasto Watykan	Watykan	0,44 km ²	900 (mieszkańcy wielu państw)	2045,5	Przychód 205,6 mln EUR	-	3 główne źródła przychodu; Instytut Dzieł Religijnych, ofiary kościelne, inwestycje finansowe zarządzane przez Administrację Fundacji Kościelnej

Źródło: *San Marino w stosunkach międzynarodowych*, S. T. Stępnicki, 2010 r.

³ R. Mielcarek *San Marino* Wyd. Sorus Poznań 2001r.

Najjaśniejsza Republika San Marino jest państwem demokratycznym. Niegdyś parlament zwany Arengo był zgromadzeniem wszystkich głów rodzin. Obecnie Arengo to ogół wyborców. Arengo zwoływane jest raz dwa razy w roku zazwyczaj w pierwszą niedzielę po objęciu urzędu przez Kapitanów Regentów. Podczas trwających obrad obywatele Republiki mają możliwość przedstawienia propozycji i żądań, które dotyczą spraw publicznych Wielkiej Radzie Generalnej. Arengo jest, więc zgromadzeniem obywateli, czymś w rodzaju nadparlamentu. Co pięć lat w wyborach powszechnych wybierani są członkowie Wielkiej Rady, która składa się z 60 osób. Rada jest odpowiednikiem parlamentu w innych krajach. Wielka Rada Generalna zatwierdza budżet, posiada inicjatywę ustawodawczą a także mianuje Kapitanów Regentów. Jest ich zawsze dwóch i to oni pełnią funkcję Głowy Państwa i Rządu. Kapitanowie są mianowani na sześciomiesięczną kadencję i nie mogą kolejny raz ubiegać się o tą funkcję. Ceremonia inwestytury Kapitanów Regentów odbywa się 1 kwietnia oraz 1 października każdego roku. Władza wykonawcza sprawowana jest przez Kongres Stanu, składający się z dziesięciu Sekretarzy (ministrów)

- Sekretarz Stanu do Spraw Zagranicznych,
- Sekretarz Stanu do Spraw Wewnętrznych i Ochrony Cywilnej,
- Sekretarz Stanu do Spraw Finansów, Budżetu i Planowania, Informacji i Stosunków z Niezależnym Przedsiębiorstwem Państwowym Filatelistyki i Numizmatyki,
- Sekretarz Stanu Szkolnictwa, Kultury, Uniwersytetów i Sprawiedliwości,
- Sekretarz Stanu Terytorium, Środowiska i Rolnictwa,
- Sekretarz Stanu Zdrowia i Ochrony Społecznej,
- Sekretarz Stanu do Spraw Handlu i Stosunków z Niezależnym Produkcyjnym Przedsiębiorstwem Państwowym oraz z Radami Zamków,
- Sekretarz Stanu do Spraw Komunikacji, Transportu, Stosunków z Niezależnych Przedsiębiorstwem Państwowym do Spraw Usług, Turystyki i Sportu,
- Sekretarz Stanu do Spraw Przemysłu i Rzemiosła,
- Sekretarz Stanu do Spraw Pracy i Współpracy.

Wielka Rada generalna na okres kadencji wybiera Radę Dwunastu, która jest organem sprawiedliwości a zarazem pełni funkcję sądu III instancji⁴.

Klimat w San Marino jest umiarkowany. Średnia roczna temperatura wynosi 16 °C. Zimą panują temperatury od 10 °C do -2° C. Rzadko temperatura spada do -6°C. Wiosną temperatury wahają się od 12 °C do 24 °C. Jesienią bywa chłodniej od 10 °C do 20 °C. Latem

⁴ R. Mielcarek *San Marino* Wyd. Sorus Poznań 2001r.

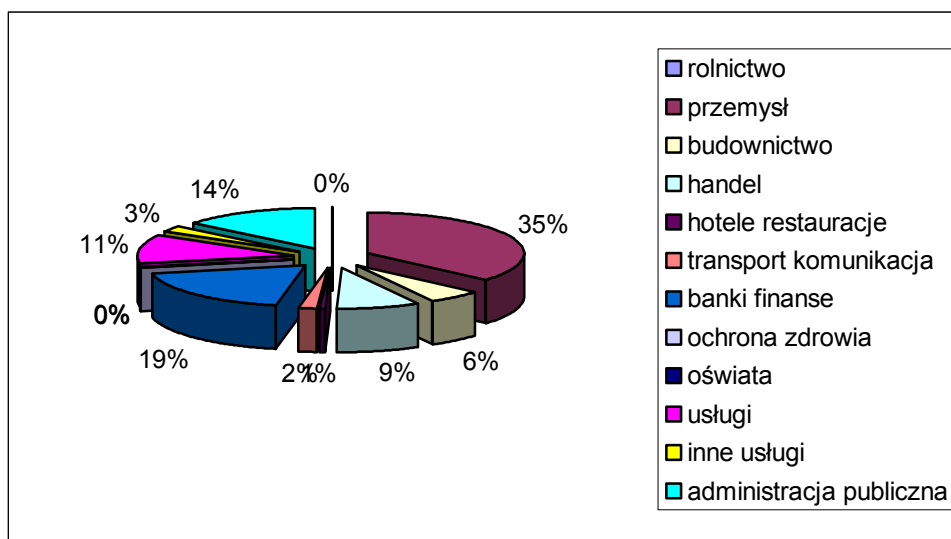
temperatura waha się między 20 °C a 30 °C. Niebo w San Marino rzadko bywa pochmurne a opady są zazwyczaj przelotne i krótkotrwałe. Ponieważ na terenie kraju nie działa nieprzyjazny środowisku przemysł powietrze w San Marino jest czyste⁵.

Najbardziej popularne imię męskie nadawane obywatelom San Marino to Marco i Andrea, wśród kobiet najczęściej występuje imię Maria i Elisa. Największa ilość mieszkańców posiada nazwisko Gasperoni i Guidi. Najdłużej żyjący mieszkaniec Republiki San Marino ma 104 lata. Ponadto Republikę zamieszkuje pięć osób 100 letnich w tym trzech mężczyzn i dwie kobiety. W lipcu 2009 roku przyszło na świat aż 35 nowych mieszkańców⁶.

1.2 San Marino w kontekście gospodarczym.

Niewielki rynek wewnętrzny San Marino oraz minimalna ilość surowców naturalnych nie sprzyjają rozwojowi zdywersyfikowanej gospodarki. W tworzeniu krajowego PKB dominuje turystyka z imponującą liczbą 3 mln odwiedzających rocznie. Innymi źródłami dochodu jest produkcja i eksport tekstyliów, ceramiki, mebli, wina i znaczków pocztowych. Dużą rolę odgrywają także produkty rolne a w szczególności zboża i kukurydza⁷.

Wyk.1. Udział poszczególnych sektorów w gospodarce (2010r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.upeceds.sm

⁵ R. Mielcarek *San Marino* Wyd. Sorus Poznań 2001r.

⁶ www.upeceds.sm 2009r.

⁷ S.T. Stępnicki *San Marino w stosunkach międzynarodowych*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne Warszawa 2010r.

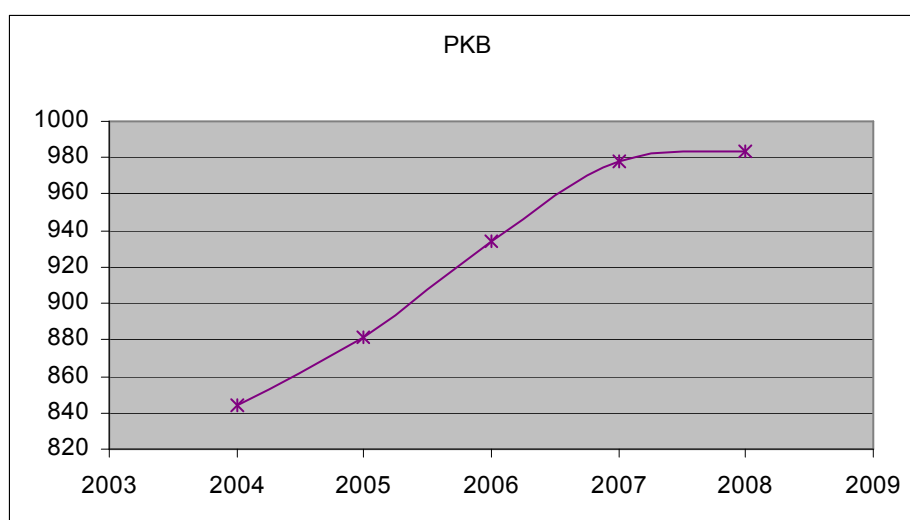
Głównym źródłem dochodu San Marino jest turystyka wytwarzająca aż około 50 % PKB. Wskaźnik PKB i standard życia przewyższa wskaźniki w sąsiadujących Włoszech. San Marino od kilku lat utrzymuje jeden z najniższych wskaźników bezrobocia. W 2008 roku bezrobocie utrzymało się na poziomie 3,11% a wynik ten uplasował San Marino na drugim miejscu po Holandii w Unii Europejskiej. W 2009 roku osiągnięto również imponujący poziom bezrobocia 5,02%, co w porównaniu z innymi krajami Unii Europejskiej było wynikiem imponującym. Dla porównania w innych krajach stopa % wynosiła odpowiednio w Japonii 5,4%, USA 9,3%, Francja 9,5% Niemcy 8,0%⁸.

Tab.4. Przyrost zatrudnienia i stopa bezrobocia w San Marino

	Przyrost zatrudnienia				Stopa bezrobocia			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
San Marino	1,69	3,2	3,5	-1,2	3,31	3,02	3,11	5,02

Źródło: IMF- Word Economic Outlook 09/2009

Wyk.2. Zmiany PKB na przestrzeni pięciu lat

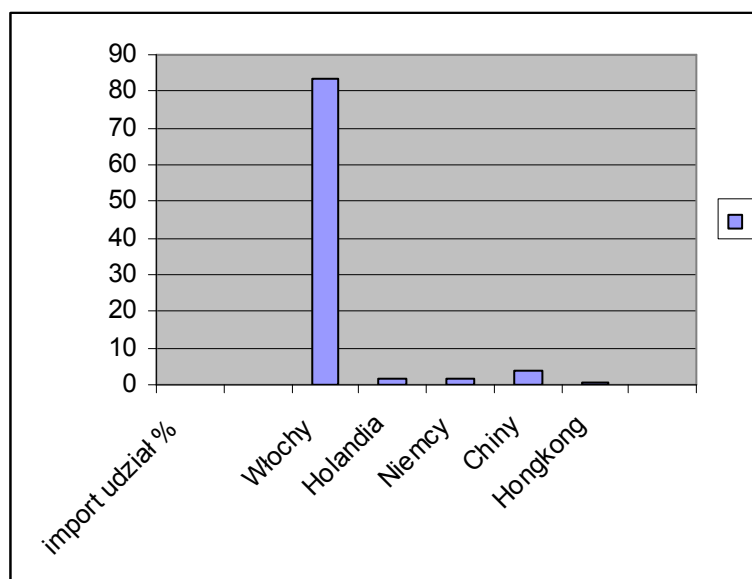
Źródło: opracowanie własne na podstawie www.upeceds.sm

⁸ www.roma.trade.gov.pl

We wrześniu 2009 r. inflacja spadła do poziomu 1,5%. W pierwszej dekadzie 2009r. liczba firm na rynku San Marino wzrosła, o 44, ale dla porównania, w tym samym okresie roku 2008r., przybyło ich 199. Łączny przyrost wyniósł w 2008r. 397, z czego 60% w sektorze usług (+236). Najczęstszą formą prawną nowo zakładanej działalności jest spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. W latach 2002 - 2008, sektorami, które dominowały we wzroście gospodarczym San Marino była: produkcja przemysłowa, ubezpieczenia i kredyty oraz handel. Bardzo rozwinął się sektor bankowy a liczba podmiotów działających w tym sektorze wzrosła podwójnie.

Znacząco uległ zmniejszeniu handel zagraniczny. W eksporcie głównymi partnerami San Marino są Włochy, Francja, Rosja, Austria i Niemcy. W eksporcie natomiast Włochy, Holandia, Niemcy, Chiny i Hongkong⁹.

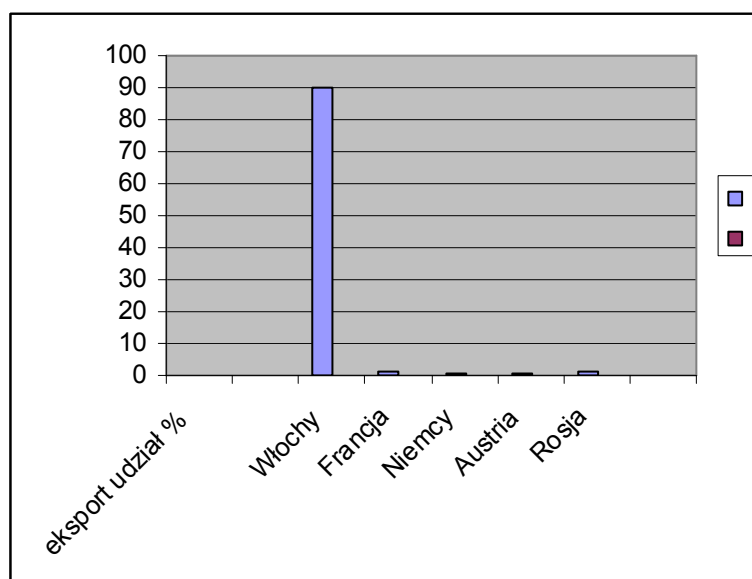
Wyk.3. Wykaz największych partnerów handlowych San Marino import (w mln. euro)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Ufficio Programmazione Economica e Centro Elaborazione Dati e Statistica 2009*.

⁹ www.roma.trade.gov.pl

Wyk.4.Wykaz największych partnerów handlowych San Marino eksport (w mln. euro)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Ufficio Programmazione Economica e Centro Elaborazione Dati e Statistica 2009*.

Ze względu na specyficzne położenie geograficzne oraz na niewielkie rozmiary Republiki wymiana handlowa pomiędzy Polską i San Marino praktycznie nie istnieje i charakteryzuje się małym zróżnicowaniem produktów. W roku 2008 wartość wymiany handlowej pomiędzy tymi dwoma krajami wynosiła niewiele ponad 22 mln. euro. Saldo bilansu handlowego wypadło z korzyścią dla Polski (10,5 mln. euro). Wartość polskiego eksportu w 2008 roku wyniosła 16,4 mln.euro a importu 5,9 mln.euro. Do San Marino Polska wyeksportowała wyroby włókiennicze, wyroby z kamienia, gipsu, cementu, wyroby ceramiczne, szkło, wyroby z metali nieszlachetnych, drewno i wyroby drewniane. Importowano natomiast urządzenia mechaniczne i elektryczne, wyroby włókiennicze i produkty przemysłu chemicznego.

Wartość tych inwestycji jest bardzo mało znacząca. Według NBP w ciągu ostatnich kilku lat żaden podmiot prowadzący działalność gospodarczą w Polsce nie zainwestował bezpośrednio w San Marino. Jeżeli chodzi o podmioty prowadzące działalność w San Marino to w ciągu ostatnich kilku lat tylko jeden podmiot zainwestował w polski rynek, ale NBP nie podaje wartości ani charakteru tej inwestycji¹⁰.

¹⁰ www.roma.trade.gov.pl

Tab.5. Obroty handlowe Polski z San Marino w latach 2007-2008 (w tys. euro)

	2007	2008
Polski eksport	14 178	16 391
Polski import	4 832	5 914
Obroty	19 010	22 305
Saldo	9 346	10 477

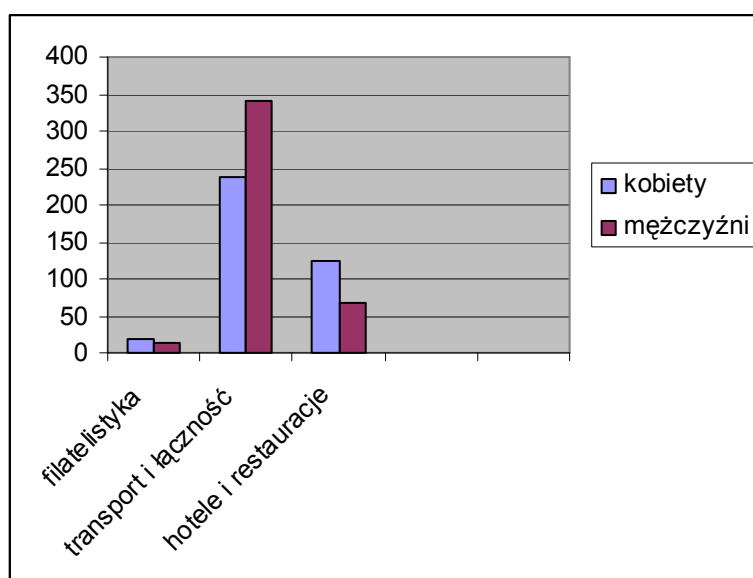
Źródło: GUS 2009

San Marino dzięki lokalizacji w samym sercu Włoch posiada strategiczne położenie w Europie środkowej a dzięki temu dogodne połączenia z głównymi stolicami europejskimi. Łączy go 1 godz. Lotu z Rzymu, Paryża, Monako, Monachium i Wiednia. Lot do Londynu trwa 2.30 godz.

Republika San Marino posiada dużą liczbę małych i średnich przedsiębiorstw. Większość tych firm wyposażonych jest w nowoczesne i zaawansowane technologie oraz wysokiej jakości sprzęt. Firmy produkujące stanowią około 10 % wszystkich przedsiębiorstw i generują PKB na wysokości 38%.

Korzystny wpływ na stabilność gospodarki ma wysoki poziom zatrudnienia. Stopa bezrobocia jest bardzo niska i wynosi 3,6%, co daje San Marino jedno z pierwszych miejsc nie tylko w UE, ale również na świecie¹¹.

Wyk.5. Zatrudnienie w San Marino liczba osób.

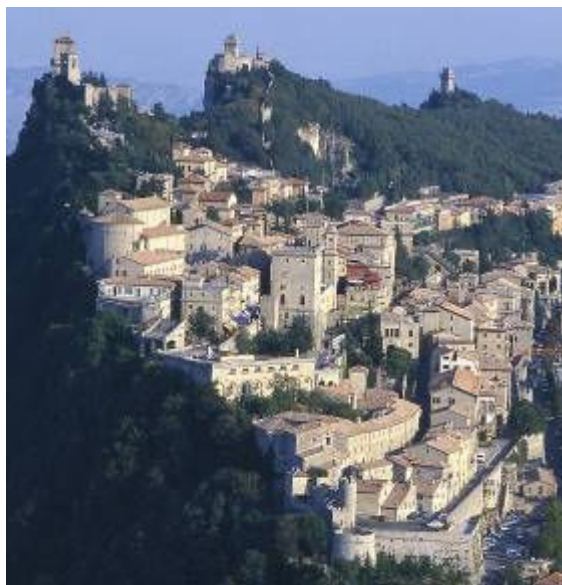
Źródło: opracowanie własne na podstawie www.upeceds.sm

¹¹ www.cc.sm

2. WARUNKI ROZWOJU TURYSTYKI

San Marino to jedno z najmniejszych państw Europy, ustępuje miejsca Watykanowi, Monako oraz Sealandii. San Marino stanowi enklawę na terenie Włoch, granicząc na odcinku 39 km z włoskimi regionami Emilia – Romagna i Marche.

Fot.1. Widok na San Marino

Źródło: brianakria.files.wordpress.com

Jest to kraj górzysty, znaczną jego część zajmuje Apenin Toskańsko Emiliański. Najwyższy jego szczyt to Monte Titano (749 m. n.p.m.)¹². San Marino tłumnie odwiedzają turyści z sąsiednich Włoch robiąc zakupy (strefa wolnocłowa) i korzystają z sztucznie utrzymywanej autonomii, ale również Republika stanowi świetną bazę wypadową do włoskich kurortów Rimini i Riccione. Usytuowana niedaleko sławnych miast takich jak Rawenna, Bolonia i Wenecja stała się krajem, który często znajduje się w programach turystycznych wycieczek. Najatrakcyjniejszym miejscem w tym *karłowatym* kraju jest stolica San Marino, gdzie znajduje się większość zabytków.

¹² www.wikipedia.pl

Mapa 2. Rozmieszczenie zabytków w San Marino

Źródło: www.planetware.com

Do głównych atrakcji San Marino można zaliczyć:

1. Pałac Publiczny (*Palazzo Pubblico*) – jest to pałac rządowy wybudowany w stylu neogotyckim , zrekonstruowany na fundamentach oryginalnej budowli rzymskiej *Parva Domus Communis* przez architekta Francesco Azzurriego w 1894 r. Pałac Publiczny znajduje się na placu Piazza Della Libertà.
2. Twierdza Guaita, Pierwsza Wieża (*Rocca Guaita, Prima Torre*)- ta pierwsza twierdza została wzniesiona w XI w, a następnie rekonstruowana i odnawiana. Jej pomieszczenia były wykorzystywane jako więzienie.
3. Twierdza Cesta, Druga Wieża (*Rocca Cesta Secondo Torre*) – powstanie tej fortyfikacji datuje się na XIII wiek. Wznosi się ona na najwyższym Punkcie Monte Titano. Znajduje się w niej Muzeum Broni Dawnej. Zgromadzone tam eksponaty były używane od XII do XIX w.
4. Twierdza Montale Trzecia Wieża (*Montale, Terza Torre*)- ta trzecia wieża służyła jako więzienie , była punktem obserwacyjnym.Odegrała ważną rolę w czasie wojny z wojskami rodu Malatesta z Rimini. Twierdza jest zamknięta dla zwiedzających.

5. Bazylika San Marino (*Basilica di San Marino*) – wzniesiona na początku XIX w. na fundamentach wcześniejszego kościoła romańskiego. Wewnątrz bazyliki zgromadzono liczne cenne rzeźby. Statua św. Marino znajdująca się w Bazylice jest autorstwa Rzeźbiarza Tadoliniego. W głównym ołtarzu znajduje się urna z relikwiami świętego, legendarnego założyciela państwa.
6. Kościół Kapucynów (*Chiesa dei Cappuccini*) – kościół został wzniesiony w XV w. W 1849 r. to jest po upadku Republiki Rzymskiej w jego murach znaleźli schronienie żołnierze z armii Garibaldi.
7. Muzeum figur woskowych- to prywatne muzeum, w którym zrekonstruowano 40 scen historycznych oraz przedstawiono 100 postaci związanych z długą historią Najjaśniejszej Republiki San Marino.

To tylko nieliczne zabytki, które możemy spotkać w Najjaśniejszej Republice. Trudno wymienić wszystkie, ponieważ na małej powierzchni, jaka jest stolica roi się od licznych Bazylik, muzeów i kościołów.

Większość turystów odwiedza San Marino podczas jednodniowych wypadów z terenu Republiki Włoskiej i nie spędza tam nocy. Jednak San Marino dysponuje szeroką bazą noclegową na każdą kieszeń. Dogodna jest również komunikacja, najbliższe lotniska znajdują się w niewielkich odległościach: Rimini – Miramare – 27 km, Forli- 72 km, Bolonia- 132 km. Po Republice jeżdżą liczne autokary obsługujące trasy lokalne jak również międzynarodowe. Autobusy lokalne dojeżdżają do wszystkich miasteczek, czyli tzw. Zamków, łącząc po drodze poszczególne wsie. W mieście działają również konsorcja taksówek. Na terenie San Marino najbardziej przydatnym środkiem lokomocji pomiędzy stolicą a miasteczkiem Borgo Maggiore jest kolejka linowa.

Tab.6. Podział przedsiębiorstw transportowych ze względu na formę prawną

	2007	2008	2009	2010 (luty)
Spółki	119	133	137	139
Działalność indywidualna	66	62	60	61
Kooperacja	1	1	1	1
Konsorcja	1	1	1	1
Razem	187	197	199	202

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.upeceds.sm

Wybór punktów gastronomicznych na terenie San Marino jest duży. Lokalna kuchnia oferuje szereg dań, które zasadniczo nie różnią się od dań kuchni włoskiej. Są to zazwyczaj dania z makaronu z dodatkami surówek oraz pizza.

Większość turystów odwiedza liczne sklepiki z pamiątkami oraz wyrobami alkoholowymi. Większa część odwiedzających San Marino turystów zaopatruje się w tanie alkohole. Ceny alkoholi w Republice są nawet kilkakrotnie niższe niż we Włoszech.

W San Marino rozwinął się przemysł produkujący wino i wysokoprocentowe alkohole. Jeżeli chodzi o wino to specjalnością są wina *moscato*. Poza winami znajduje się również produkcja wspaniałych likierów m.in. likier anyżowy czy typowy likier używany przez Sanmaryńczyków o smaku migdałowym. Amaretto i inne likiery rozlewane są do pięknych ozdobnych butelek i chętnie kupowane w Republice stanowią atrakcyjny upominek¹³.

¹³ R. Mielcarek *San Marino* Wyd. Sorus Poznań 2001r.

3. RYNEK RECEPCJI TURYSTYCZNEJ

Rynek turystyczny San Marino jest częścią subregionu śródziemnomorskiego. Turystyka jest podstawą niezależnego bytu państwa. Bogaty górski krajobraz, starożytna twierdza otoczona murami obronnymi, bogata historia oraz niskie ceny przyciągają turystów z całego świata. Co roku organizowane są na terenie Republiki widowiska o tematyce historyczno- folklorystycznej. San Marino odwiedza co roku około 600 tys. osób. Republika dysponuje około 1,2 tys. miejsc noclegowych¹⁴.

Tab.7. Podział przedsiębiorstw hotelarskich ze względu na formę prawną.

	2007	2008	2009	2010 (luty)
Spółki	20	22	23	22
Przedsiębiorstwa prywatne	16	15	14	14
Inne instytucje	2	2	2	2
razem	38	39	39	38

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.upeceds.sm

Według danych podawanych przez *Osservatorio Turistico Della Repubblica di San Marino* można wnioskować iż wzrósł wskaźnik zatrudnienia w usługach hotelarskich .Kształtuje się on na wysokości 1,5% na przełomie 2006/2007 roku.

Tab.8. Wskaźnik zatrudnienia w hotelarstwie.

	2006	2007
hotele	56,5%	55,0%

Źródło: www.upeceds.sm

Rynek recepcji turystycznej San Marino ściśle związany jest z rynkiem turystycznym Włoch. Włochy w 2008 roku odwiedziło 42 734 000 turystów przyjeżdżających głównie z Niemiec, USA, Wielkiej Brytanii, Hiszpanii oraz Austrii. Spośród wymienionych krajów jedynie turyści austriaccy nie ograniczyli liczby przyjazdów w 2009 r. Poza kryzysem i wirusem grypy AH1N1 na kondycję włoskiej branży turystycznej w minionym roku negatywny wpływ miały wysokie ceny i stosunkowo niska jakość oferowanych usług

¹⁴ Z. Kruczek *Europa geografia turystyczna* Proksenia Kraków 2007 r

w porównaniu z głównymi konkurentami (Hiszpania, Grecja czy Chorwacja). Rekordowy natomiast pod względem przyjazdów okazał się rok 2007, który zamknął się liczbą 43 564 000. W 2008 roku państwo włoskie odwiedziło 42 734 000 turystów, czyli prawie 20 razy więcej niż Republikę San Marino. Biorąc jednak pod uwagę powierzchnię tych krajów można dokonać następującej analizy

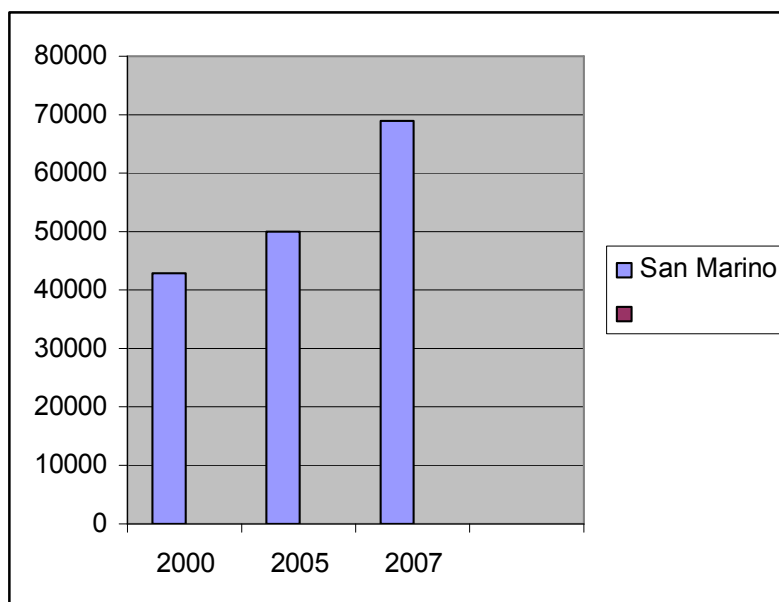
Tab.9. Ilość turystów przypadających na km² kraju

	powierzchnia	Liczba turystów (2008 r)	Ilość turystów na 1m ² powierzchni
Włochy	301 338 km ²	42 734 000	141 81
San Marino	61,16 km ²	2 111 736	34 528

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.upeceds.sm i www.intur.com.pl.

Z powyższych danych wynika, że pomimo tego, iż do Włoch przyjeżdża więcej turystów to przy porównaniu powierzchni obu krajów San Marino pomimo małych rozmiarów przyjmuje ich aż 243 razy więcej.

Wyk.6.Liczba osób odwiedzających San Marino (tys.) korzystających z obiektów hotelarskich.

Źródło: www.intur.com.pl.

Tab.10. Przyjazdy turystów zagranicznych do krajów europejskich

Kraj/region	Przyjazdy (w mln)						Zmiany % w 2009 r.				
	źródła danych	2000	2005	2007	2008	2009	źródła danych	2009*	I kw	II kw	III kw
Europa		392,528	441,550	486,752	487,072	459,678		-5,7	-13,2	-7,7	-3,1
Europa Południowa i Śródziemn,		139,846	158,712	178,182	177,974	169,649		-4,7	-12,6	-7,0	-2,5
Andora	TF	2,946	2,418	2,189	2,059	.	TF	-10,7	-20,9	-14,5	1,1
Bośnia i Hercegowina	TCE	0,171	0,217	0,306	0,322	.	TCE	-3,2	-5,0	-7,9	1,8
Chorwacja	TCE	5,831	8,467	9,307	9,415	.	TCE	-0,8	-20,0	-4,2	1,8
Cypr	TF	2,686	0,247	2,416	2,404	2,141	TF	-10,9	-15,2	-9,5	-10,7
Macedonia	TCE	0,224	0,197	0,230	0,255	.	TCE	3,9	6,7	11,4	2,1
Grecja	TF	13,096	14,765	17,518	15,939	.	TCE	-20,0	-28,5	-21,4	
Izrael	TF	2,417	1,903	2,068	2,572	2,323	TF	-9,7	-21,5	-15,3	-5,7
Włochy	TF	41,181	36,513	43,654	42,734	.	TF	0,4	-5,4	-3,4	5,8
Malta	TF	1,216	1,171	1,244	1,291	.	TF	-9,0	-17,8	-11,4	-6,3
Czarnogóra	TCE	0,074	0,272	0,984	1,031	.	TCE(3)	1,5	-10,1	-2,5	3,8
Portugalia	TF	12,097	10,612	12,321	.	.	TCE	-9,1	-21,3	-8,4	-5,9
San Marino	THS	0,043	0,050	0,069	.	.	VF	-12,8	-17,5	-30,9	-1,3
Serbia	TCE	.	0,453	0,696	0,646	.	TCE(3)	0,6	-0,4	11,3	-3,1
Słowenia	TCE	1,090	1,555	1,751	1,771	.	TCE	-6,2	-10,1	-9,4	-3,4
Hiszpania	TF	46,403	55,914	58,666	57,190	52,241	TF	-8,7	-16,2	-8,2	-7,8
Turcja	TF	9,586	20,273	22,248	24,994	.	TF	1,6	-4,5	-1,0	3,2

Źródło: www.intur.com.pl

Legenda:

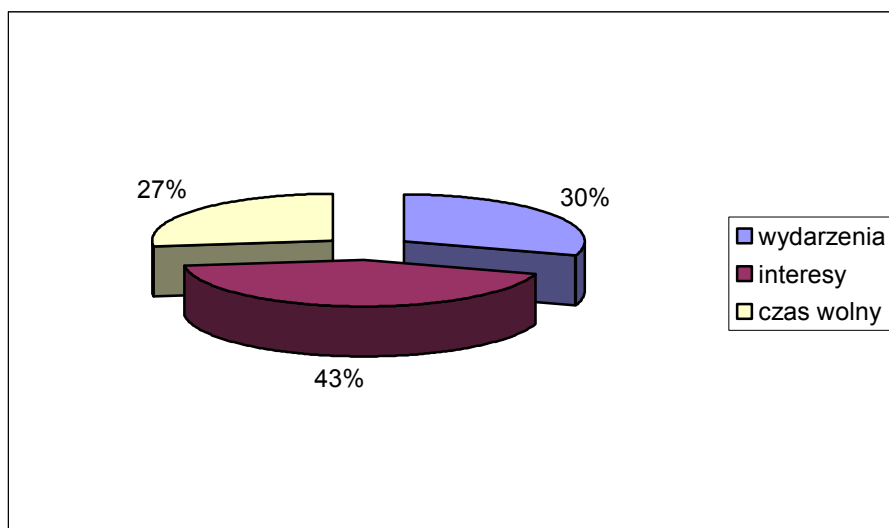
- TF - międzynarodowe przyjazdy turystów na granicach (wyłączając odwiedzających jednodniowych);

- VF - międzynarodowe przyjazdy na granicach (**włączając** odwiedzających jednodniowych);
- TCE - turyści zagraniczni korzystający z obiektów noclegowych zakwaterowania zbiorowego;
- THS - turyści zagraniczni korzystający z hoteli i obiektów typu hotelowego;
THS(1) - w tym apartamenty, mieszkania wakacyjne;
- NHS - liczba noclegów w hotelach i obiektach typu hotelowego;
NHS(1) - w tym apartamenty, mieszkania wakacyjne;
NHS(2) - tylko hotele;
- NCE - liczba noclegów w obiektach noclegowych zakwaterowania zbiorowego.
NCE(3) - hotele, ośrodki wypoczynkowe i schroniska młodzieżowe.

2009* - zmiany zanotowane w 2009 roku według bieżących danych, na ogół za trzy kwartały - 'brak danych'.

Analizując powyższe dane można stwierdzić, iż liczba turystów w roku 2007 w porównaniu z rokiem 2005 wzrosła o 19 tys. Oszacowanie tych zmian dało wynik 3% wzrostu. Turyści brali pod uwagę w tej analizie korzystali z hoteli i obiektów typu hotelowego. Hotele 3 gwiazdkowe gościły w San Marino 60 % turystów z czego w większości były to pobyty odbywane w celach służbowych. Pozostali turyści kierowali się motywami takimi jak: spędzenie czasu wolnego (26%) i wydarzeniami (14%). Hotele 4 gwiazdkowe to rzadziej odwiedzane przez turystów obiekty. Przebywało w nich 38% turystów odwiedzających San Marino w celach służbowych i 28% chcących spędzić wolny czas¹⁵.

Wyk.7.Motywy korzystania z obiektów hotelarskich 2007 rok

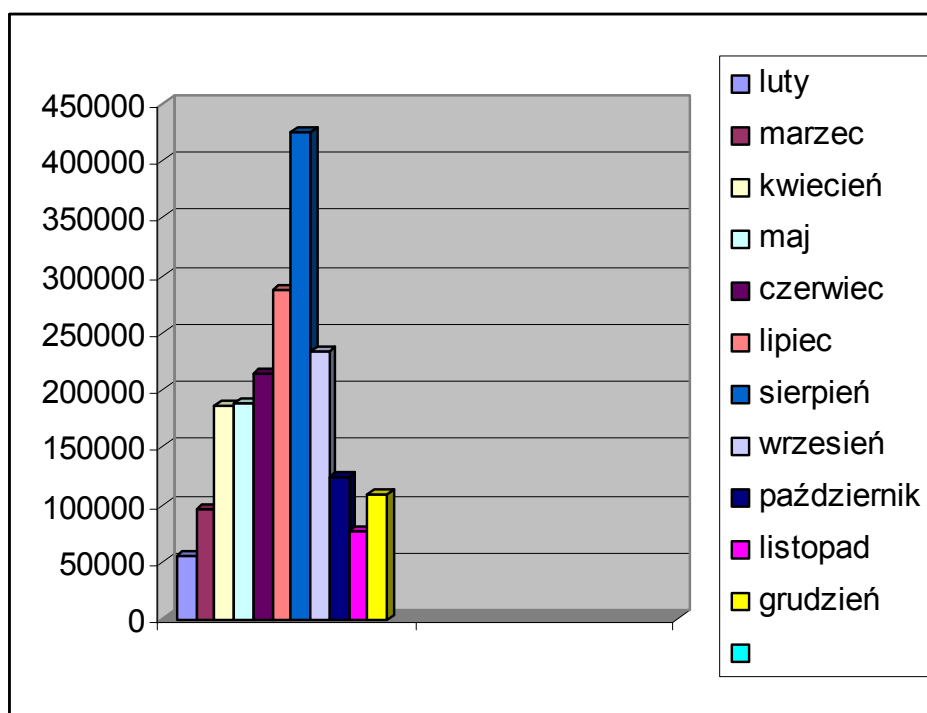

Źródło: www.cc.sm

¹⁵ www.cc.sm

Sezonowość przyjazdów do San Marino w 2009 roku przedstawia poniższy wykres. Można zaobserwować znaczne nasilenie ruchu turystycznego w miesiącach letnich. Liczba turystów znacząco wzrasta w lipcu i sierpniu a więc w okresie wakacji. Rekordowy pod względem przyjazdów jest sierpień liczba turystów w tym miesiącu wynosi 425 676 000 turystów. Na przełomie września i października zaczyna się tendencja spadkowa. Najmniej turystów odwiedza San Marino w lutym.

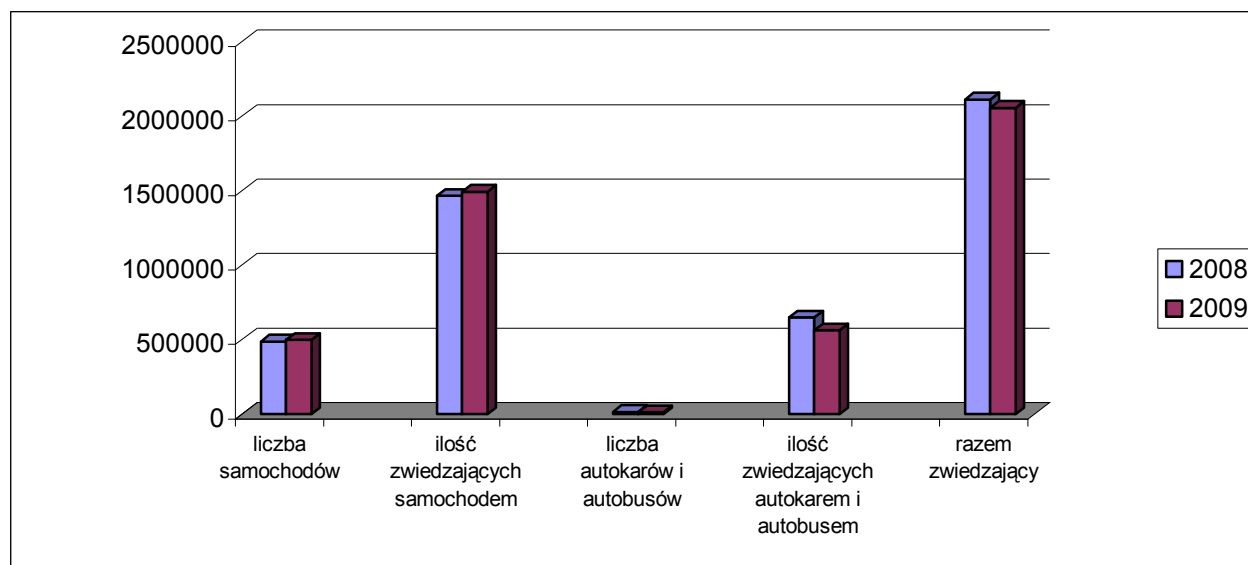
Wyk.7. Sezonowość przyjazdów do San Marino

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.upeceds.sm

Pośród odwiedzających San Marino najczęściej możemy spotkać zmotoryzowanych turystów korzystających z własnego samochodu. Odwiedzający korzystają również z autobusów i autokarów.

Wyk.8.Liczba turystów odwiedzających San Marino z uwzględnieniem środka transportu

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.upeceds.sm

Czas trwania pobytu turystów i mieszkańców sąsiadujących Włoch w San Marino zazwyczaj jest krótkotrwały. W 2007 roku większość turystów przybywających do Republiki spędziła w niej od 2 do 4 godzin. 25% turystów spędza tam niecałe 2 godziny. Ponad 4 godziny spędza 8,4% turystów a z noclegu Tab.8. Przyjazdy turystów zagranicznych do krajów europejskich korzysta zaledwie 1,6%.

Tab.11. Długość pobytu w San Marino (2007 r.)

Długość pobytu	Włosi	Obcokrajowcy	razem
Mniej niż 2 godz.	24,6%	23,3%	23,7%
Od 2do 4 godz.	62,5%	68,7%	66,5%
Więcej niż 4 godz.	12%	6,1%	8,2%
noclegi	0,9%	2,0%	1,6%
razem	100%	100%	100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.cc.sm

Analizą rynku recepcji turystycznej San Marino zajmuje się działający na terenie Republiki Urząd Statystyczny *Ufficio Programmazione Economica, Centro di Elaborazione Dati e Statistica*, Konsorcjum San Marino *Consorzio San Marino 2000* oraz Obserwatorium turystyczne *Osserwatorio Turistico Della Repubblica di San Marino*. Dzięki tym organizacjom możliwe było pozyskanie większości danych dotyczących recepcji turystycznej San Marino.

4. RYNEK EMISJI TURYSTYCZNEJ

Organizacje zajmujące się badaniem rynku turystycznego San Marino nie prowadzą żadnej analizy dotyczącej emisji turystycznej Sanmaryńczyków. Nie znalazłam też żadnych danych na stronach internetowych Światowej Organizacji Turystyki (WTO). Brak danych w tym zagadnieniu wynika być może z małej skali zjawiska w porównaniu z rynkiem recepcji turystycznej, dzięki której San Marino utrzymuje się liderem w skali europejskiej i światowej.

5. ZNACZENIE RYNKU TURYSTYCZNEGO DLA POLSKI

Organizacje zajmujące się analizą rynku turystycznego w Polsce nie prowadzą żadnych badań statystycznych odnoszących się do rynku San Marino i jego wpływu na gospodarkę Polski. NBP informuje, że tylko jeden podmiot z San Marino zainwestował w polski rynek, ale NBP nie podaje wartości ani charakteru tej inwestycji. Wiadomo jest, że liczne biura turystyczne organizujące wycieczki do Włoch w swoich programach posiadają oferty wycieczek fakultatywnych do San Marino. Biura turystyczne znajdujące się na terenie Republiki posiadają skromną ofertę wyjazdu do Polski. Oferty wyjazdowe możemy znaleźć w katalogach takich biur turystycznych jak SAN MARINO TRAVEL (wycieczki do Warszawy i Krakowa) oraz ALADDIN TO (wycieczki do Krakowa, Warszawy, Wieliczki, Wadowic i Częstochowy).

6. ZAKOŃCZENIE

Rynek turystyczny San Marino jest bez wątpienia rynkiem recepcji turystycznej a nie emisji, który jest całkowicie przysłonięty. Dochód narodowy w 50% uzyskany jest z turystyki. Większość Sanmaryńczyków żyje z turystów i pracuje oferując szeroki wachlarz usług. Większość turystów odwiedzających państwo włoskie poświęca chociażby kilka godzin, aby zobaczyć *dziwoląga* leżącego w samym środku Włoch, posiadającego suwerenność, własny rząd i politykę. San Marino wykształciło swoiste metody i instrumenty dyplomatyczne, które akceptują tożsamość tego kraju na arenie międzynarodowej. Jeżeli weźmiemy pod uwagę wielkość geograficzną, liczbę ludności mieszkającej w tym kraju potencjał ekonomiczny w stosunku do innych państw to bez wątpienia wkład ten należy uznać za niezwykle znaczący a sam kraj za godny odwiedzenia.

BIBLIOGRAFIA

1. R. Mielcarek San Marino Wyd. Sorus Poznań 2001r.
2. S.T. Stępnicki San Marino w stosunkach międzynarodowych, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne Warszawa 2010r.
3. Z. Kruczek Europa geografia turystyczna Proksenia Kraków 2007 r
4. www.roma.trade.gov.pl
5. www.cc.sm
6. www.wikipedia.pl

SPIS TABEL

Tab.1. Liczba mieszkańców San Marino zamieszkałych za granicą (luty 2010)	6
Tab.2. Liczba mieszkańców w poszczególnych Zmkach (grudzień 2008)	8
Tab.3. Europejskie mikropaństwa- informacje statystyczne.....	9
Tab.4. Przyrost zatrudnienia i stopa bezrobocia w San Marino	12
Tab.5. Obroty handlowe Polski z San Marino w latach 2007-2008 (w tys. euro)	15
Tab.6. Podział przedsiębiorstw transportowych ze względu na formę prawną	18
Tab.7. Podział przedsiębiorstw hotelarskich ze względu na formę prawną.....	20
Tab.8. Wskaźnik zatrudnienia w hotelarstwie.....	20
Tab.9. Ilość turystów przypadających na km ² kraju.....	21
Tab.10. Przyjazdy turystów zagranicznych do krajów europejskich	22
Tab.11. Długość pobytu w San Marino (2007 r.).....	25

SPIS MAP I WYKRESÓW

Mapa 1. Podział administracyjny San Marino	7
Wyk.1. Udział poszczególnych sektorów w gospodarce (2010r.)	11
Wyk.2. Zmiany PKB na przestrzeni pięciu lat.....	12
Wyk.3.Wykaz największych partnerów handlowych San Marino import (w mln. euro).....	13
Wyk.4.Wykaz największych partnerów handlowych San Marino eksport (w mln. euro).....	14
Wyk.5. Zatrudnienie w San Marino liczba osób.....	15
Mapa 2. Rozmieszczenie zabytków w San MarinoSan Marino	17
Wyk.6.Liczba osób odwiedzających San Marino (tys.) korzystających z obiektów hotelarskich.	21
Wyk.7.Motywy korzystania z obiektów hotelarskich 2007 rok.....	23
Wyk.7. Sezonowość przyjazdów do San Marino.....	24
Wyk.8.Liczba turystów odwiedzających San Marino z uwzględnieniem środka transportu...	25

SPIS FOTOGRAFII

Fot.1. Widok na San Marino	16
----------------------------------	----